Crkvene knjige

Koji su najstariji kodeksi?

* Kodeks = rukopisna knjiga

- Sačuvani fragmenti iz crkvenih liturgijskih knjiga
- Evangelijari
- Misali
- Časoslovi
- Brevijari
- Molitvenici
- I općenito svi priručnici za svećenike

Uporaba

- Nastale za potrebe svećenstva prilikom vršenja liturgije
- U ranom srednjem vijeku većinom nastaju u samostanskim **benediktinskim** skriptorijima

- Misal
  - Knjiga s molitvama koje svećenik izgovara tijekom mise
  - Sve što je predviđeno čitati ili pjevati za vrijeme mise tijekom godine

Časoslovi i brevijari

- Crkvene knjige s tekstovima i odlomcima
  - Starog i Novog Zavjeta
  - Raznih legendi
  - Molitve
  - Pjesme

Reguliraju što će se čitati, pjevati ili moliti svakoga dana u godini u određene kanonske časove

- Evangelijari – sadrže evanđelja, ali imaju i dodatne sadržaje:
  - Npr. komentare uz tekst
  - Crkvene legende
  - Bilješke

Splitski evangelijar

- Smatra se najstarijom knjigom hrvatskog područja
- Original – u Riznici prvostolnog kaptola u Splitu
- Vrijeme nastanka nepouzdano:
  - 6.-7. ili 8.-9. stoljeće
- Po nekim teorijama i ranije
  - 5.-6. stoljeće

U najnovijoj literaturi kao vrijeme nastanka uzima se 8. stoljeće

- Sadrži sva četiri evanđelja
- Vjerojatno se koristio kao liturgijska knjiga iz koje se čitalo i pjevalo nedjeljom i većim blagdanom

Namjena

- Evangelijar je bio liturgijska, ali i zavjetna knjiga

- Nad njim su polagali zakletve sufragani splitskoga nadbiskupa

Legenda

- Po srednjovjekovnoj legendi, napisao ga je svojom rukom sv. Dujam

  Priča: Evangelijar je pronađen na Dujmovim prsima u sarkofagu kad su ovozemni Dujmovi ostaci preneseni iz Salone u Split

Nastankom legende

- Evangelijar dobrim dijelom gubi osnovnu liturgijsku funkciju

- Postaje kultni predmet, u rangu s relikvijama

- U inventarskim popisima splitske stolne crkve iz srednjeg vijeka

  Evangelijar se spominje kao posebno važna relikvija povezana sa sv. Dujmom

- U popisu iz 1400. opisan kao “Knjiga sv. Dujma s koricama obloženima srebrom”

- U onom iz 1428. stoji: “Evanđelistar koji je napisao sveti Dujam”

Čedadski evangelijar

- *Codex aquileiensis*
- Kodeks evanđelja
- Izvorno nastaje u 5.–6. st.
- Isprva nastaje u Akvileji, zatim u Čedadu (Cividale)

- Na rubovima Čedadskog evangelijara su potpisi hodočasnika iz razdoblja 8.–10. st.

- Među njima i potpisi

hrvatskog kneza Trpimira i Trpimirovog sina Petra

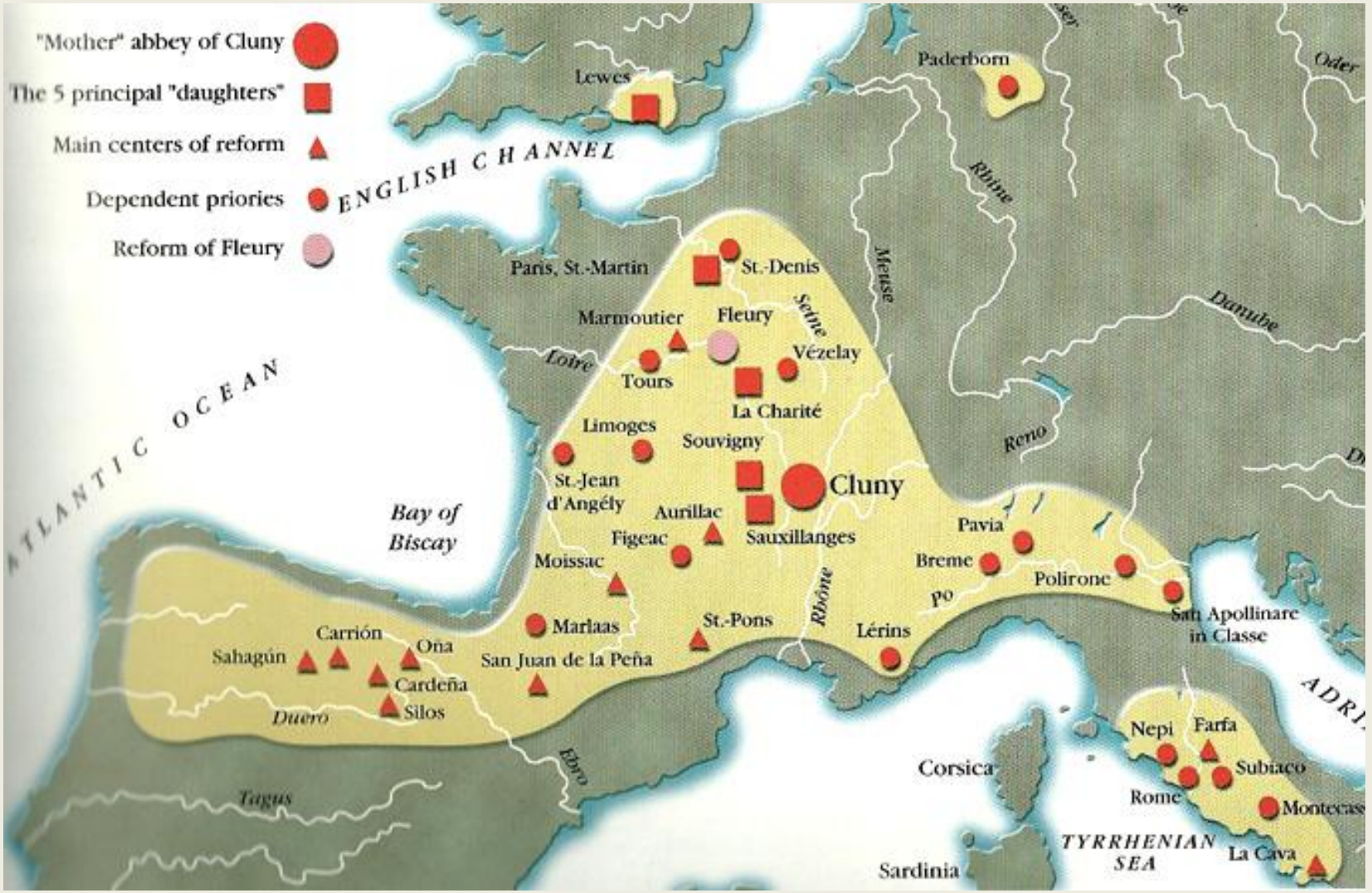
hrvatskog kneza Branimira i njegove žene Maruše

Clunyjevska reforma

- 10.-11. stoljeće
- Reformni samostanski pokret
- 909. ili 910. osnovana opatija u Clunyju
- Postaje najvažnije središte reformi

Lewes
München-Gladbach
Ghent
St Trond
Cologne
Siegburg
Merseburg
Hersfeld
Fulda
Liège
Malmédy
Stablo
St Vaast
Brogne
Fécamp
Rouen
Lorsch
Feuchtwangen
Verdun
Metz
Gorzé
Rhine
Regensburg
Seine
Paris
Hirsau
Fleury
Auxerre
Vézelay
St Blaise
Ebersberg
Tegernsee
Loire
La Charité
Dijon
Einsiedeln
Inn
Souvigny
Cluny
Sauxillanges
Rhône
Fruttuaria
Po
Classe
Garonne
Moissac
Marseille
Ebro

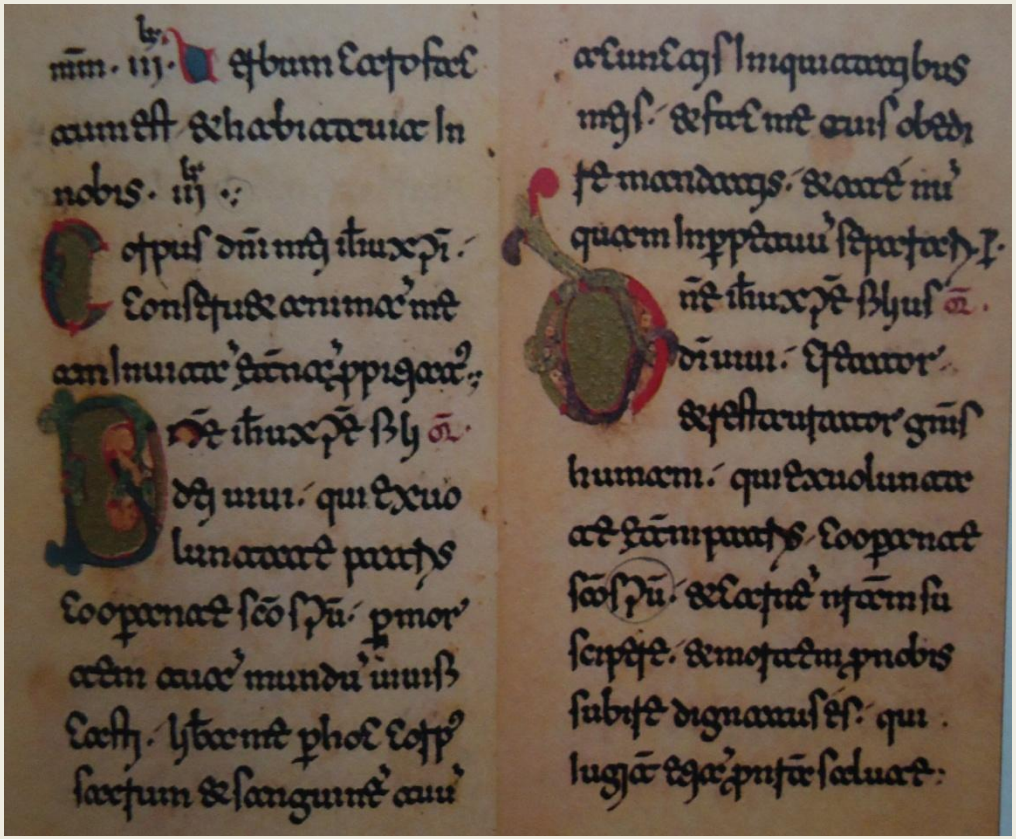

"Mother" abbey of Cluny
The 5 principal "daughters"
Main centers of reform
Dependent priories
Reform of Fleury
ENGLISH CHANNEL
ATLANTIC OCEAN
Bay of Biscay
Lewes
Paderborn
Oder
Rhine
Meuse
Danube
Reno
Seine
Loire
Rhône
Po
Duero
Ebro
Tagus
Paris, St.-Martin
St.-Denis
Marmoutier
Fleury
Vézelay
Tours
La Charité
Limoges
Souvigny
St.-Jean d'Angély
Cluny
Aurillac
Figeac
Sauxillanges
Moissac
Pavia
Breme
Polirone
San Apollinare in Classe
Lérins
St.-Pons
Marlaas
San Juan de la Peña
Carrión
Oña
Sahagún
Cardeña
Silos
Corsica
Nepi
Farfa
Subiaco
Rome
Montecass
La Cava
TYRRHENIAN SEA
Sardinia

- Reforme

1. Moralnog života svećenstva
2. Unutarnjih prilika u Crkvi
3. Jačanje samostana

<u>Redovničke knjige postaju osnova za reformu</u>

Čikin časoslov

- *Liber horarum Cichae abbatissae*
  - Nastaje prije 1081.

Nastanak

- Kodeks nastaje u skriptoriju muškog benediktinskog samostana sv. Krševana u Zadru
- Naručuje ga opatica Čika
- Na čelu ženskog benediktinskog samostana

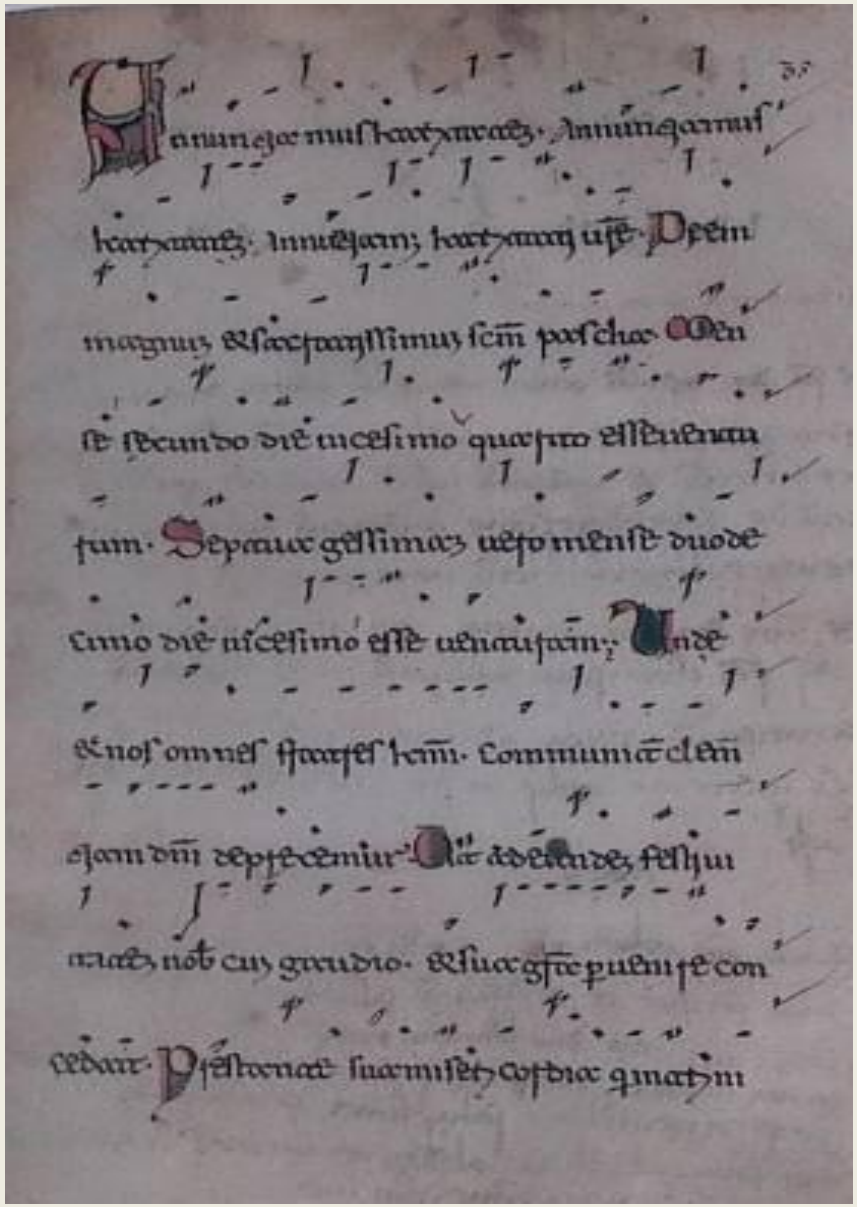
sv. Marije u Zadru

Vekenegin evanđelistar

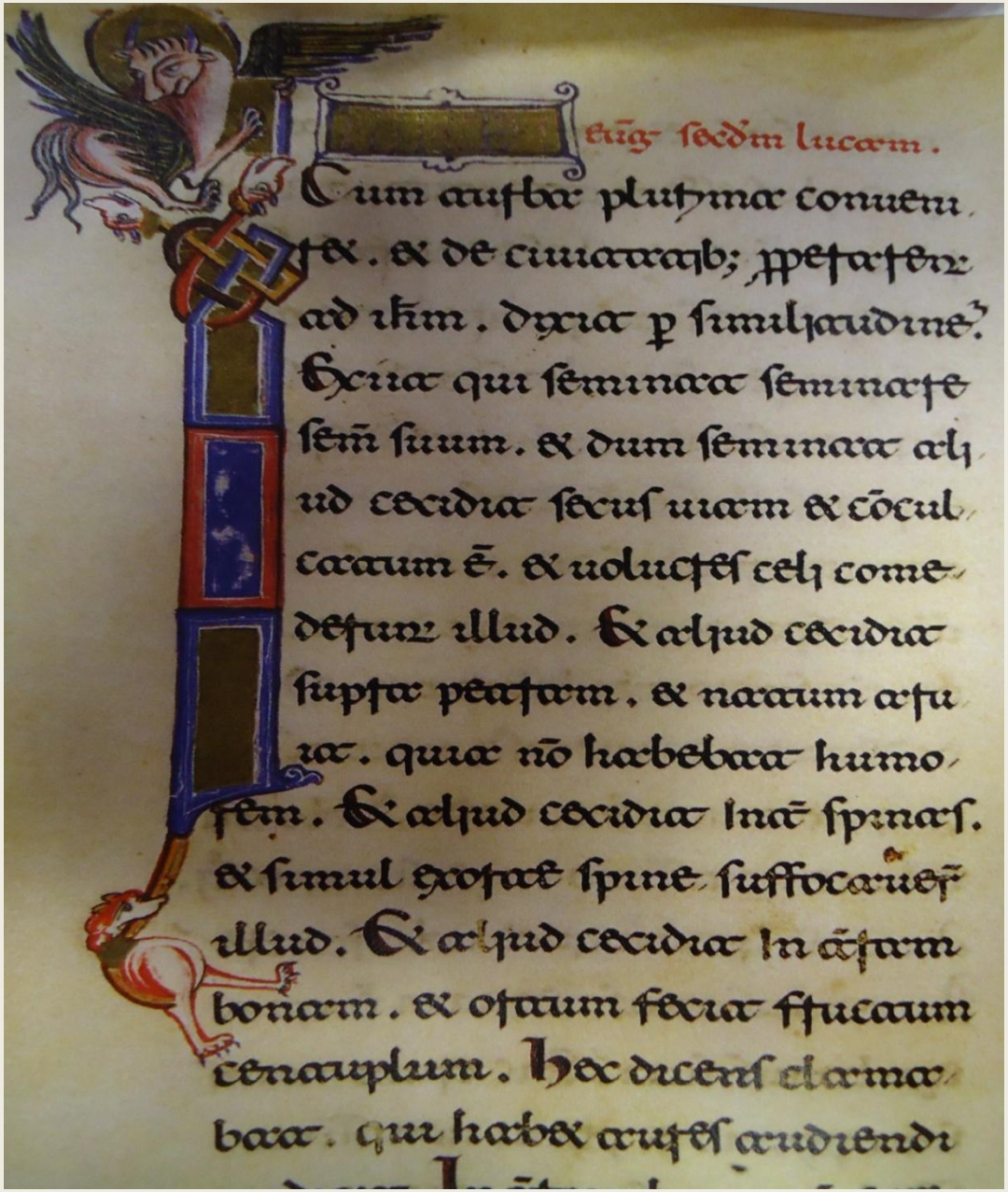
- Vekenega – opatica samostana sv. Marije u Zadru
- 1096. naručuje evanđelistar za svoj samostan
  - Također od samostana sv. Krševana

Osorski evangelijar (11. st.)

- Napisan u Osoru – 11. stoljeće
- 1070. ili 1081. (kako se iščitava iz najave Uskrsa)
- Čuva se u Vatikanskoj biblioteci

- Kodeks je ukrašen:
  - Inicijalima
  - Životinjskim i biljnim prikazima
  - Na dva mjesta pojavljuju se i ljudski likovi
- Sadrži i svečanu pjesmu kojom se moli za bizantskog cara i hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira (1075.-1089.)

- Trogirski evangelijar
- Nastajao postupno
  - U razdoblju 11.-13. stoljeća
- Čuva se u Riznici katedrale u Trogiru

Zagrebačka biskupija

- Osnovana krajem 11. stoljeća
- Između 1087. i 1095. godine
- Formiranje crkvenog života, a samim time i latinske kulture na području današnje sjeverne i središnje Hrvatske

50 0 50 km
Maribor
Drava
Mura
Jesenice
Ptuj
Čakovec
Varaždin
Koprivnica
Udine
LJUBLJANA
Sava
Gorica
AQUILEIA
Novo Mesto
Pécs (Pečuh)
Baja
Mohács
Virovitica
Zagreb 1089-1094
Kikinda
Trst
Kočevje
Drava
Piran
Koper
Karlovac
Kutina
Osijek
6. st.
Umag
Novigrad
Sisak
Požega
Zrenjanin
Rijeka
Vinkovci
Poreč
ps. 313.
Pićan
6. st.
Đakovo
1247.
Novi Sad
Slav. Brod
Sava
Krk
530.
Modruš
1460.
Ruma
Rovinj
Una
Senj
168.
Prijedor
Pula
510.
Bosna
BEOGRAD
Bihać
Rab
530.
Banja Luka
Doboj
Osor
787.
Tuzla
Drina
Udbina
1185.
PAG
Jajce
Nin pr.879.
Zenica
Travnik
Bugojno
Vrbas
ZADAR
1154.
Knin
1024.
Skradin
530.
Livno
Vrhbosna
pr.1089.
Biograd
1059.
Cetina
Duvno
14. st.
Konjic
Šibenik
1298.
Ancona
Trogir
10. st.
SPLIT
8 st.
Mostar
Omiš
Neretva
Piva
Tara
Lim
Makarska
14. st.
Hvar
1147.
VIS
Korčula
Ston
877.
Trebinje
1022.
LASTOVO
MLJET
DUBROVNIK
7. st.
Kotor
pr. 925.
Budva
1143.
Skadar
Bar
JADRANSKO MORE
sjedište metropolije
sjedište biskupije
s navedenom godinom i stoljećem uspostave (nad)biskupije
granica metropolije
granica biskupije

Sacramentarium sanctae Margaretae

- Isprva napisan za samostan sv. Margarete
  - Vjerojatno za benediktinski samostan de Hahót (JZ Mađarska)
- Napisan krajem 11. stoljeća
- Darovan ZG biskupiji prilikom osnutka

Od samoga početka snažan redovnički utjecaj na liturgiju u biskupiji

- U novije vrijeme pretpostavke da je prvi dio kodeksa napisan u 12. stoljeću u Trogiru

- A drugi dio da je napisan za zagrebački samostan sv. Margarete
- Ili u opatiji sv. Margarete u Bijeli kod Daruvara

Missale antiquissimum

- “Najstariji misal”
  - Nastaje na samom kraju 11. stoljeća
  - Nešto mlađi od Sakramentara sv. Margarete

- Tekstovi obrednih radnji za biskupa
- Upute za liturgiju

- Vjerojatno nastala u Đuru (Győr, SZ Mađ.)
- Darovana ZG biskupiji nedugo po osnutku